

Poznań, 12. 09.2022 r.

Prof. UAM dr hab. Kinga Kuszak

Wydział Studiów Edukacyjnych

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja

rozprawy doktorskiej pan mgr Barbary Somerli pt. *Wymiar edukacyjny teorii L.S. Wygotskiego w kształceniu dziecka w wieku przedszkolnym*

przygotowanej pod opieką naukową prof. dr hab. Urszuli Szuścik-promotor pracy i promotor pomocniczej dr Anny Trzcionka-Wieczorek w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach.

Koncepcja Lwa Wygotskiego uznawana jest za jedną z kluczowych teorii wyjaśniających istotę procesu nauczania – uczenia się przez dzieci oraz tworzenia i wykorzystywania sytuacji edukacyjnych sprzyjających zmianom rozwojowym w okresie dzieciństwa. To koncepcja, która zwraca uwagę na interpersonalny i kulturowy kontekst rozwoju oraz postrzega dziecko nie jako samotnego ucznia ale uczestnika wspólnych, zdeterminowanych kulturowo interakcji z innymi jednostkami ukierunkowanych na rozwiązywanie problemów (Schaffer H. R. 2010, s. 22). Nie sposób nie zgodzić się z Dawidem Woodem, który podkreśla, że „jedna z najbardziej drastycznych zmian w intelektualnym klimacie towarzyszącym rozważaniom nad zagadnieniem uczenia się nastąpiła na skutek wpływu, jakie poglądy Wygotskiego wywarły w obrębie psychologii rozwojowej oraz teorii wychowania (Wood D. 2006, s. 37). Koncepcja rozwoju człowieka Lwa Wygotskiego- podkreśla Wood- jest szczególnie cenna, ponieważ zakłada nadrzędność interakcji między dzieckiem a bardziej dojrzałymi członkami kultury” (Wood D. 2006, s. 37). W swojej koncepcji Wygotski podejmuje wiele wątków kluczowych dla współczesnego myślenia o edukacji, jak chociażby zagadnienie rozwoju funkcji psychicznych w okresie dzieciństwa (np. opanowywania przez nie narzędzi kulturowych, roli zabawy), czy strefy aktualnego rozwoju i strefy najbliższego rozwoju. Co więcej, dążenie Wygotskiego do integracji teorii psychologii z naukami humanistycznymi oraz społecznymi

sprawiło, że przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych w tym: socjologów, antropologów, lingwiści wywodzący się z odmiennych tradycji intelektualnych „przyswoili sobie jego koncepcję” (Wood D. 2006, s.38). Tropy pozostawione przez Wygotskiego są od wielu lat podejmowane przez naukowców i praktyków oraz stanowią cenną inspirację do prowadzenia badań naukowych, konstruowania nowych teorii, wypracowywania rozwiązań edukacyjnych. Są ciągle niezwykle aktualne i ważne. Trzeba jednak dodać, że w naszym kraju badania wywodzące się bezpośrednio z koncepcji Wygotskiego wcale nie są tak liczne, jak można sądzić na podstawie popularności samej koncepcji. Wykorzystuje się raczej pewne fragmenty, wybrane tezy. Zatem wybór pani mgr Barbary Somerli tej właśnie koncepcji jako kluczowej inspiracji dla osobistych dociekań intelektualnych i badawczych uważam za właściwy i wartościowy. Autorka podjęła niełatwe badania metodą eksperymentu pedagogicznego podczas którego zrealizowała autorski program edukacyjny pt. „Inspiracje mądrego i kreatywnego przedszkolaka”, który został zgłoszony jako innowacja pedagogiczna w przedszkolu. Jak zaznaczyła we wstępie do dysertacji program miał na celu „podejmowanie przez dziecko wyzwań, których realizacja sprawia mu przyjemność i motywuje do działania, wyzwala kreatywność, a co najważniejsze rozwija jego kluczowe umiejętności poznawcze, samoregulacji, komunikacyjne oraz myślenie krytyczne” (s.14). Zadanie, które postawiła przed sobą Doktorantka z całą pewnością jest ważne w perspektywie poszerzania i aktualizowania wiedzy naukowej a także w celu jej aplikowania do praktyki edukacyjnej.

Ocena formalnej strony pracy

Przestawiona do oceny praca doktorska jest dziełem obszernym liczy bowiem 474 strony, ma klasyczną strukturę złożoną z dwóch części:

- Pierwszej - będącej teoretycznym uzasadnieniem podjętej tematyki. Treść ujęta została w cztery obszerne rozdziały, z których każdy zawiera kilka podrozdziałów odnoszących się do szczegółowych zagadnień.

-Drugiej - prezentującej założenia badań własnych, omówienie uzyskanych wyników i prezentację wniosków. Treść tej części ujęta została w dwanaście rozdziałów szczegółowych.

Pracę rozpoczyna wstęp poprzedzony oświadczeniem Promotora i Promotora Pomocniczego o przyjęciu pracy, oświadczeniem Autorki rozprawy doktorskiej, streszczeniem w języku polskim i angielskim oraz wykazem słów kluczowych a także spisem treści. Całość zamyka bibliografia licząca 263 pozycje, oraz oddzielnie – co warto zaznaczyć- wyodrębniona została

bibliografia opracowań rosyjskojęzycznych oraz netografia (stan na 20. 09. 2020r.) – licząca pięć pozycji. Dopełnienie stanowi obszerny aneks prezentujący wybrane materiały robocze w tym m.in. arkusze pomiarów początkowych i końcowych kompetencji i umiejętności dzieci. Pracę uzupełnia płyta CD zawierająca elektroniczną wersję pracy.

Od strony formalnej praca spełnia wymagane kryteria. W przypadku opracowania materiału do celów publikacyjnych, sugeruję Doktorantce przemyślenie struktury części drugiej i zmniejszenie liczby rozdziałów. Proponuję zamiast dwunastu rozdziałów wyodrębnić czterech rozdziałów; 2.1. Założenia badań własnych, 2.2.; Program eksperymentu; 2.3. Analiza ilościowa wyników badań; 2.4. Studia indywidualnych przypadków- uzupełnionych podrozdziałami szczegółowymi.

Ocena merytorycznej strony pracy

Wstęp (s. 12-16) zawiera cel pracy, jego uzasadnienie oraz krótki opis treści zawartych w poszczególnych rozdziałach. Jest spójny i merytorycznie poprawny.

Część teoretyczna pracy (s. 17-211) podejmuje następujące zagadnienia:

Rozdział pierwszy zatytułowany: „Edukacyjne znaczenie teorii L.S. Wygotskiego w kształceniu dziecka w wieku przedszkolnym” stanowi udaną próbę spojrzenia na niezwykle ważną i aktualną konstruktywistyczną koncepcję Lwa Wygotskiego jako kluczową dla współczesnej pedagogiki przedszkolnej. W rozdziale 1.1. pt. „Konstruktywizm pedagogiczny w edukacji przedszkolnej” Autorka wyjaśnia i porządkuje najważniejsze pojęcia i omawia zagadnienie konstruktywizmu w ujęciu wspomnianego autora, dokonując zestawienia (w wybranych fragmentach) z koncepcjami J. Piageta i J. Brunerra. W kolejnym podrozdziale przechodzi do omówienia teorii poznawczej i nauczania w ujęciu Lwa Wygotskiego wyróżniając i charakteryzując (w świetle wybranej polskojęzycznej literatury) następujące zagadnienia:

- periodyzacji rozwoju i kryzysów rozwojowych,
- zabawy i jej roli w rozwoju psychicznym dziecka w wieku przedszkolnym,
- Strefy Najbliższego Rozwoju,
- Strefy Aktualnego Rozwoju,
- Kształtowania się wyższych form zachowania,

-upośredniania zachowań przez drugiego człowieka poprzez narzędzie, znak, słowo.

Treści ujęte z tym rozdziale są logiczne, spójne, napisane dobrym językiem naukowym. Całość zakończona została podsumowaniem.

Kolejny rozdział zatytułowany „Nauczanie a rozwój dziecka w wieku przedszkolnym w odniesieniu do teorii L. S. Wygotskiego” to próba spojrzenia na dokonania kontynuatorów dzieła tego naukowca i popularyzatorów jego myśli pedagogicznej (system Daniela Elkonina-Wasylija Dawidowa, prace Anny I. Brzezińskiej, Ewy Filipiak, Ireny Adamek, program „Klucz douczenia się” Galiny Dolyi i Nikołaya Verasky’ego). Autorka szczegółowo opisuje założenia tej ostatniej propozycji, podkreślając (s.67), że program „Klucz do uczenia się” jest aktualnie jedynym innowacyjnym programem wychowania przedszkolnego w całości opartym na teorii Lwa Wygotskiego. Zwraca uwagę na znaczenie kluczowych i bazowych kompetencji opisanych w tym programie w zakresie samoregulacji, kompetencji poznawczych i komunikatywnych. Następnie przechodzi do charakterystyki dwunastu modułów programu, zaznaczając, że większość z nich obejmuje dwa poziomy trudności adresowane odpowiednio do dzieci młodszych (3,4-letnich) i starszych (5,6-letnich). Poszczególne moduły szczegółowo charakteryzuje na stronach: 78-91. Treści zawarte w rozdziale kończy logiczne, spójne podsumowanie.

Kolejny rozdział zatytułowany został: „Rozwój psychofizyczny dziecka w wieku przedszkolnym” - zawiera charakterystykę rozwoju dziecka w okresie średniego dzieciństwa (z uwzględnieniem podziału na dwie grupy wiekowe: dzieci młodsze- 3-4 letnie i dzieci starsze-5-6 letnie) opracowaną na podstawie wybranej polskojęzycznej literatury zagadnienia z uwzględnieniem treści dotyczących rozwoju i stymulowania rozwoju kompetencji językowych, umiejętności matematycznych i konstrukcyjnych dziecka przedszkolnego.

Rozdział czwarty noszący tytuł: „Program TOC (Theory of Constraints) w edukacji dziecka” stanowi omówienie programu i szczegółową analizę narzędzi wykorzystywanych w programie „Teorii Ograniczeń” zaproponowanym przez Eliyahu M. Goldratta. Należy dodać, że zarówno sama teoria, jak i narzędzia zaproponowane przez izraelskiego fizyka, zgodnie z pierwotnym zamysłem autora zostały przygotowane do rozwiązywania problemów przedsiębiorstw i instytucji nastawionych na zysk. Autorka podejmuje dyskusję nad rolą narzędzi opracowanych przez E.M. Goldratta w perspektywie potrzeb rozwojowych i zainteresowań dzieci przedszkolnych, dostrzega ich walory edukacyjne. Następnie zwraca uwagę na innowacyjność programu i wyjaśnia- odwołując się do wybranej literatury

psychopedagogicznej, jak ją postrzega. Szczegółowo rozwija zagadnienia myślenia, myślenia twórczego, myślenia krytycznego wskazując na ich znaczenie w procesie edukacji i rozwoju kompetencji kluczowych w XXI wieku (np. w świetle zaleceń Rady Unii Europy, itp.) w tym w szczególności dzieci w wieku przedszkolnym. Następnie przechodzi do omówienia narzędzi TOC w edukacji dzieci przedszkolnych w grupach młodszych i starszych. Dużą wartość, w mojej opinii, ma szczegółowe omówienie (na podstawie wybranych opracowań metodycznych) schematów wprowadzenia poszczególnych narzędzi w określonej grupie wiekowej. Doktorantka omawia również- co warto podkreślić- narzędzia, z których będzie korzystała adaptując je dla potrzeb realizowanego eksperymentu.

W podsumowaniu rozdziału podejmuje próbę powiązania teorii L.S. Wygotskiego, programu „Klucz do uczenia się” Galiny Dolyi i programu wywiedzionego z „Teorii Ograniczeń” Eliahu M. Goldratta, co porządkuje podjęte zagadnienia.

Uwagi i sugestie do części pierwszej:

2. W przypadku opracowania materiału do druku sugeruję wzbogacenie literatury o pozycje anglojęzyczne.

3. Dostrzegam pewną niekonsekwencję w posługiwaniu się pojęciami: „kompetencje” i „umiejętności”. Na s. 103 jeden z podrozdziałów zatytułowano „Rozwój kompetencji językowych dziecka w wieku przedszkolnym” po czym – w tekście poniżej Autorka charakteryzuje „kompetencje”. W podrozdziale 3.3.2. pt. ”Mowa i rozwój umiejętności językowych dziecka w wieku przedszkolnym” Doktorantka pisze o kompetencji komunikacyjnej. W dalszej części materiału na s.331 posługuje się też pojęciem „sprawności” jako synonimu pojęcia „umiejętność”. Sugeruję Autorce, w przypadku przygotowania opracowania do druku- wyjaśnić, jak rozumie oba pojęcia, pokazać zależności między nimi i jednoznacznie określić, które pojęcie przyjmuje jako kluczowe dla potrzeb własnego projektu badawczego i z czego ten wybór wynika. Mam świadomość, formułując tę uwagę, iż powyżej wskazane pojęcia w literaturze zagadnienia często traktowane są jako pojęcia bliskoznaczne, stosowane zamiennie. Możliwe jest jednak uporządkowanie tych pojęć i określenie ich zakresów.

Niezależnie od powyższych sugestii, materiał teoretyczny stanowi dobrze przemyślaną, uporządkowaną i bardzo bogatą, spójną całość. To z całą pewnością wartościowe opracowanie przygotowane na podstawie pogłębionej analizy literatury a także odbytych

przez Doktorantkę kursów, szkoleń, konferencji dydaktycznych, jak chociażby seminarium dobrych praktyk we wdrażaniu programu „Klucz do uczenia się” prowadzonego przez autorów programu Galinę Dolyę i Nikoiaia Veraksa.

Część drugą (s. 213- 391) rozpoczyna ogólne omówienie założeń badawczych. Autorka planuje badania eksperymentalne, w których zamierza opisać zmiany w rozwoju umiejętności matematycznych, językowych i konstrukcyjnych dzieci przedszkolnych podejmujących aktywność w ramach programu inspirowanego koncepcją Lwa Wygotskiego, z wykorzystaniem narzędzi zawartych w programie TOC i autorskich narzędzi zaproponowanych przez Doktorantkę. Autorka podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie: „czy i jak dalece stymulacja rozwoju dziecka w zakresie umiejętności matematycznych, językowych i konstrukcyjnych wpłynie na poziom rozwoju jego kompetencji w tych zakresach” (s.213). Formułuje cztery główne problemy badawcze:

1. Jakie jest znaczenie teorii L.S. Wygotskiego dla kształcenia umiejętności matematycznych, językowych i konstrukcyjnych dzieci w wieku przedszkolnym w grupie dzieci młodszych (3-4- letnich)?
 2. Jakie jest znaczenie teorii L.S. Wygotskiego dla kształcenia umiejętności matematycznych, językowych i konstrukcyjnych dzieci w wieku przedszkolnym w grupie dzieci starszych (5-6-letnich)?
- Oba problemy zostały uszczegółowione trzema problemami badawczymi odnoszącymi się realizacji modułu konstrukcyjnego, matematycznego i literackiego opartych na teorii L. S. Wygotskiego w procesie kształcenia umiejętności konstrukcyjnych, matematycznych i językowych.
3. Jak wykorzystanie narzędzi TOC (gałązka, chmurka) oddziałuje na kształcenie umiejętności myślenia krytycznego dziecka w wieku przedszkolnym w grupie dzieci młodszych?
 4. Jak wykorzystanie narzędzi TOC (gałązka, chmurka) oddziałuje na kształcenie umiejętności myślenia krytycznego dziecka w wieku przedszkolnym w grupie dzieci starszych?

W dalszej części rozdziału do każdego problemu Autorka sformułowała hipotezy robocze, które zamierzała zweryfikować w trakcie prowadzonego eksperymentu. Następnie określone zostały zmienne niezależne i zależne, które Autorka ujęła jako „umiejętności” matematyczne, konstrukcyjne, literackie dzieci młodszych oraz dzieci starszych.

W tym miejscu proponuję uporządkowanie problemów badawczych i zmiennych według jednej kolejności. Opisując problemy badawcze Autorka przyjęła następujący porządek: umiejętności konstrukcyjne, matematyczne, literackie (dodatkowo jako odrębny problem umiejętności krytycznego myślenia), według tego samego porządku sformułowała hipotezy robocze. Porządkując zmienne zależne przyjęła jednak następujący porządek: umiejętności matematyczne, umiejętności literackie, umiejętności konstrukcyjne. Konsekwencja w zachowaniu kolejności w wymienianiu i prezentowaniu poszczególnych umiejętności uczyniła tekst bardziej przejrzystym.

W dalszej części Autorka szczegółowo prezentuje wskaźniki ujmując je w kilka bardzo szczegółowych kategorii a następnie odnosząc do poszczególnych ćwiczeń (zróżnicowanych dla dwóch grup wiekowych) realizowanych przez dzieci w module literackim, matematycznym, konstrukcyjnym. Zwracam uwagę, jak sądzę, na błąd techniczny- s.226 zatytułowany Moduł Literacki A- który zawiera treści odnoszące się do modułu matematycznego.

Metodą badawczą przyjętą przez mgr Barbarę Somerlę był eksperyment pedagogiczny naturalny zrealizowanych w dwóch grupach eksperymentalnych i dwóch grupach kontrolnych- techniką grup równoległych. Grupy zostały wyłonione drogą losowania (80 dzieci z przedszkoli wiejskich zlokalizowanych w Bieńkowicach (gmina Krzyżanowice) i Rogowie (gmina Gorzyce). 40 osób stanowiła grupa eksperymentalna i tyle samo liczyła grupa kontrolna. W każdej grupie przeprowadzono pomiar początkowy i pomiar końcowy. Autorka skonstruowała arkusze pomiaru umiejętności literackich, matematycznych, konstrukcyjnych dzieci. Dodatkowo Doktorantka prowadziła obserwacje w trakcie działań eksperymentalnych oraz analizowała dokumenty i wytwory dzieci. Warto zaznaczyć, że uzupełnieniem badań ilościowych przeprowadzonych w czterech grupach były przeprowadzone przez Doktorantkę studia indywidualnych przypadków.

Badania zostały zrealizowane od września 2015 roku do kwietnia 2016 roku. W dwóch grupach: młodszej (dzieci 3-4-letnie) i starszej (dzieci 5-letnie) prowadzono po trzy sesje zajęciowe tygodniowo w sumie w każdej grupie zaproponowano dzieciom 100 aktywności [z zakresu modułu literackiego, matematycznego (dwa poziomy: A i B), konstrukcyjnego)], zgodnie z planem eksperymentu. Zajęcia w grupach eksperymentalnych prowadzili odpowiednio przeszkoleni nauczyciele.

Przy charakterystyce procedury eksperymentu dostrzegam pewną niekonsekwencję. Doktorantka opisując moduł literacki (s. 255) w nawiasie wprowadza pojęcie (językowy) – na wcześniejszych stronach posługiwała się pojęciami: „umiejętności językowych” (s. 214-125) i „modułu literackiego” (np. s.214-215 a także dalsze). Proponuję wszędzie dodać przy pojęciu „moduł literacki” w nawiasie „językowy” lub „rozwijający umiejętności językowe”.

Chciałabym w tym miejscu zwrócić uwagę na pojęcie „kompetencji”, które Doktorantka wprowadziła w opisie celów ogólnych eksperymentu (s.259). Formułuje cel dotyczący rozwijania kompetencji językowych, matematycznych i konstrukcyjnych”- wcześniej pisze o „umiejętnościach”. Proponuję zatem uporządkowanie pojęć.

Zastanawiam się też nad zastąpieniem pojęcia: „ćwiczenia” pojęciem: „zadania”. Pojęcie „ćwiczenie” dotyczy „czynności wykonywanej i powtarzanej w celu opanowania jakiejś umiejętności” (Słownik Języka Polskiego PWN, 2011, s.121), „wielokrotnie powtarzana czynność, której celem jest uzyskanie wprawy w wykonywaniu określonych działań motorycznych, praktycznych, umysłowych” (Kupisiewicz Cz., Kupisiewicz M.2009, s. 26). Z kolei pojęcie „zadanie” ma szersze i bardziej pojemne znaczenie. Jest „poleceniem, sytuacją lub zagadnieniem wymagającym opracowania, rozwiązania które wiąże się z przewycięzeniem określonej trudności w drodze aktywności teoretycznej lub praktycznej” (Kupisiewicz Cz., Kupisiewicz M. 2009, s.199), „sytuacja, w której pojawia się jakaś potrzeba lub konieczność przewycięzenia pewnych trudności, wywołująca określone działanie, którego efektem jest jakieś osiągnięcie” (Okoń, W. 1992,s.24). To drugie pojęcie wydaje mi się bardziej zasadne w perspektywie koncepcji Lwa Wygotskiego, którą Autorka eksploruje. Rozumiem jednak użycie pojęcia: „ćwiczenie” w kontekście rozwijania podstawowych umiejętności w grupie dzieci przedszkolnych, gdzie istotna jest pewna powtarzalność działań w różnych sytuacjach i kontekstach. Może zatem warto wyjaśnić zasadność użycia tego a nie innego pojęcia tak, aby nie budziło wątpliwości.

Niezależnie od tych uwag organizacyjno-technicznych, zarówno sam projekt badań, jak i program eksperymentu przedstawiony szczegółowo na s. 258- 307 uważam za wartościowe, dobrze przemyślane i skrupulatnie przygotowane, w sposób logiczny zaprezentowane w rozprawie. Zadania proponowane dzieciom w trakcie działań eksperymentalnych według autorskiego projektu pt. „Inspiracje mądrego i kreatywnego przedszkolaka” zrealizowane zostały zgodnie z zasadami stopniowania poziomu trudności, wspierania motywacji i zaangażowania dzieci. Gdybym miała zasugerować Autorce pewne udoskonalenia

zwróciłabym Jej uwagę na wyeksponowanie np. w opisie programu eksperymentu roli i zadań nauczyciela jako osoby tworzącej sytuacje edukacyjne w obszarze najbliższego rozwoju dziecka. Doktorantka wspomina jedynie iż „nauczyciele realizujący program organizowali proces dydaktyczny według zasad „wrażliwego nauczania” (s.258). Warto szerzej opisać rolę i zadania nauczyciela w trakcie trwania eksperymentu jako partnera, „powiernika” z którym i dzięki któremu „dziecko ma szansę nabywać, porządkować a następnie rozpowszechniać wiedzę” (Wood D. 2006, s.26). Proponuję też w przypadku przygotowywania materiału do druku- dołączenie przykładowego dnia aktywności dzieci w programie eksperymentalnym. Dałoby to możliwość bardziej wnikliwego spojrzenia przez czytelników na działania (ich miejsce, czas w przestrzeni dnia przedszkolnego, powtarzalność zadań, itp.) służące rozwijaniu umiejętności językowych, matematycznych i konstrukcyjnych dzieci przedszkolnych.

Analiza i opracowanie wyników badania zawarte zostały na stronach: 308-355 – wyniki badań ilościowych i na stronach: 353-391- studia wybranych indywidualnych przypadków.

Analiza badań ilościowych została przeprowadzona w programie Statistica (wersja 13.3). Do weryfikacji hipotez Doktorantka wykorzystała test Wilcoxona dla par związanych. Dokonała analizy wyników początkowych i końcowych w zakresie badanych umiejętności: literackich, matematycznych konstrukcyjnych w grupach eksperymentalnych i kontrolnych.

W wyniku przeprowadzonych analiz Autorka dysertacji stwierdziła istotną statystycznie różnicę w zakresie umiejętności literackich, matematycznych, konstrukcyjnych w młodszej grupie eksperymentalnej w pięciu analizowanych kategoriach. Doktorantka dowiodła, iż „w toku eksperymentu pedagogicznego z zastosowaniem programu edukacji dziecka w wieku przedszkolnym opartego na bazie teorii L.S. Wygotskiego rozwinął się w znacznym stopniu potencjał rozwojowy dzieci w zakresie umiejętności matematycznych (analiza przedmiotów ze względu na kolor, kształt, wielkość, rozpoznawanie, dobieranie i nazywanie podstawowych kolorów, klasyfikowanie, porządkowanie, porównywanie przedmiotów, odtwarzanie wzorów, rytmów, dobieranie przedmiotów według tzw. norm sensorycznych w grach dydaktycznych, znajomość figur geometrycznych, stosowanie pojęć dotyczących długości, szerokości, wysokości, grubości, stosowanie pojęć matematycznych w grach dydaktycznych), językowych (słuchanie tekstu literackiego, identyfikowanie struktury bajki, stosowanie figur zastępczych i modeli epizodów w przedstawianiu wydarzeń, opowiadania wydarzeń, opowiadania wydarzeń przy wykorzystaniu gałęzi logicznej TOC) i

konstrukcyjnych (rozpoznawanie, odtwarzanie, tworzenie, analizowanie prostych konstrukcji, znajomość różnych sposobów budowania i precyzyjnego łączenia klocków, budowanie zgodnie z podanymi kryteriami, budowanie na podstawie przykładu, budowanie zgodnie z indywidualnym projektem, poszukiwanie nowych rozwiązań, przekształcanie schematów, symboli, wzorów abstrakcyjnych w przedmioty realistyczne, kreatywność, twórczość)” (s.328-329 a także s. 329-331)”. W grupie eksperymentalnej odnotowano również istotną statystycznie różnicę między pomiarem początkowym a pomiarem końcowym w zakresie myślenia krytycznego w obrębie umiejętności układania i stosowania gałęzi logicznej (s.331). W grupie kontrolnej zmiany, które dokonały się w rozwoju umiejętności dzieci między pomiarem początkowym a końcowym nie we wszystkich kategoriach były istotne statystycznie. We wszystkich badanych kategoriach Autorka stwierdziła jednak przyrost umiejętności.

Również w przypadku starszej grupy eksperymentalnej odnotowano istotne statystycznie różnice między dwoma pomiarami umiejętności językowych (uważne słuchanie treści bajki, identyfikowanie struktury bajki, stosowanie figur zastępczych przy przedstawianiu wydarzeń, używaniu modeli epizodów w celu identyfikacji cech kluczowych, itp., stosowania modeli wizualno-przestrzennych w tym operowanie symbolami, płynne opowiadanie wydarzeń, podejmowanie roli aktora, reżysera inscenizacji, sprawne korzystanie z narzędzi TOC- gałęzi logicznej i chmurki), matematycznych (znajomość i używanie symboli oznaczających właściwości fizyczne przedmiotów; przeliczanie z wykorzystaniem modeli wizualnych w celu przedstawienia zależności między zbiorami; używanie miarek do porównywania wagi, wielkości, wysokości; rozumienie pojęcie całości i części; porównywanie zbiorów za pomocą modeli wizualnych; tworzenie modeli wizualnych; klasyfikowanie kluczowych cech; rozumienie zależności między liczbą a jej symbolem; przeliczanie i używanie liczebników głównych i porządkowych; stosowanie liczb w zadaniach praktycznych; rozumienie pojęcia stałości liczby; znajomość i zastosowanie symboli matematycznych; rozumienie zależności matematycznych w wyniku zastosowania drzewa logicznego; dokonywanie kategoryzacji i klasyfikacji, itp.), konstrukcyjnych (budowanie stabilnych konstrukcji na podstawie planu lub modelu; weryfikacja konstrukcji z jej planem; planowanie, artykułowanie planów, analizowanie struktury budowli oraz relacji między jej częściami; rysowanie schematów przy pomocy szablonu; dopasowywanie elementów do schematów trójwymiarowych; rozpoznawanie płaszczyzn w trzech wymiarach; korzystanie z projektu jako modelu wizualnego struktury do wykonania; twórcze projektowanie nowych konstrukcji;

poszukiwanie nowych rozwiązań, przekształcanie schematów, symboli, wzorów abstrakcyjnych w obiekty realistyczne).

Uzyskane przez Doktorantkę wyniki pozwalają wnioskować, iż zaproponowane dzieciom aktywności nie tylko były dla nich interesujące i przez to rozbudzające ich aktywność, ale celowo tworzone i systematycznie powtarzane sytuacje edukacyjne służyły rozwojowi trzech grup umiejętności: językowych, matematycznych i konstrukcyjnych oraz krytycznego myślenia (widać to wyraźnie w materiale zawartym na stronach 470-474- dotyczącym sumy punktów uzyskanych przez dzieci w badaniu początkowym i końcowym dla poszczególnych modułów). Działania edukacyjne podjęte w trakcie trwania eksperymentu służyły zatem wspieraniu rozwoju tych dyspozycji, które należy uznać za kluczowe w okresie średniego dzieciństwa. Te dyspozycje rozwinęły się też u dzieci z grupy kontrolnej (s. 470-474) co może świadczyć o rozwoju wspomnianych dyspozycji właśnie w wieku przedszkolnym dzięki doświadczeniom edukacyjnym zdobywanym w przedszkolu oraz w szerszej przestrzeni społecznej. Trudno zatem nie zgodzić się z Autorką dysertacji, iż „wyzwaniem dla pedagogów jest takie organizowanie sytuacji edukacyjnych, aby były one dla wychowanka radosnym i ciekawym poznawaniem otaczającej rzeczywistości i siebie” (s.392). Warto zatem podkreślić, że możliwość uczenia się poprzez doświadczenie jest kluczowe, ma ogromne znaczenie prorozwojowe dla dzieci w okresie średniego dzieciństwa.

Także zaprezentowane w dysertacji studia indywidualnych przypadków (9 osób: po troje dzieci w wieku 3-lat, 4-lat i 5-lat wskazują na efektywność zaplanowanych i systematycznie realizowanych oddziaływań edukacyjnych. W moim przekonaniu nieznaczne doprecyzowania wymagają charakterystyki poszczególnych dzieci. Dla czytelnika niejasne jest, kiedy informacje przedstawione na temat dzieci były zbierane i czy dotyczą funkcjonowania dziecka na etapie pretestu, trwania eksperymentu czy może podczas przeprowadzania posttestu. Dla Autorki dysertacji wspomniana tu kwestia jest z całą pewnością oczywista. Czytelnik potrzebuje jednak uzupełnienia (kiedy informacje na temat dzieci były pozyskiwane) ułatwiającego zrozumienie zawartych w tekście informacji. Interesujący i bardzo wartościowy poznawczo jest opis i towarzyszący mu wykres przyrostu kompetencji poszczególnych dzieci w trakcie trwania eksperymentu. Autorka pokazuje progres w skali od 0-25 punktów, tym samym odnotowuje i eksponuje zmiany rozwojowe poszczególnych umiejętności a w ich ramach – poszczególnych badanych kategorii. Szczególnie widoczne w przypadku dziecka pierwszego, czwartego- znaczny przyrost we wszystkich obszarach; drugiego i trzeciego, piątego dziewiątego- znaczący przyrost

umiejętności konstrukcyjnych, siódmego i ósmego - wyraźny przyrost umiejętności językowych i konstrukcyjnych. Proponuję w przypadku przygotowania tekstu do druku szersze i jeszcze bardziej pogłębione analizy wybranych przypadków np. chłopca, który przejawiał opóźnienia w rozwoju mowy a pod koniec trwania eksperymentu w postępie płynnie opowiadał wydarzenia z bajki. To niezwykle wartościowe wyniki, warto je szerzej omówić.

Konkluzja

Podsumowując analizę przedstawionej do oceny dysertacji doktorskiej pani mgr Barbary Somerli pt. „Wymiar edukacyjny teorii L. S. Wygotskiego w kształceniu dziecka w wieku przedszkolnym” przygotowanej pod opieką naukową prof. dr hab. Urszuli Szuścik i promotor pomocniczej dr Anny Trzcionka-Wieczorek stwierdzam, iż spełnia ona wszystkie warunki stawiane rozprawie doktorskiej określone w par. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003r. o tytule naukowym i stopniach naukowych (Dz. U. nr 65; poz. 595 z późn. zm.). Przedstawiony w dysertacji materiał teoretyczny świadczy o wysokich kompetencjach intelektualnych pani mgr Barbary Somerli, umiejętności analizowania i zestawiania różnych koncepcji teoretycznych. Doktorantkę cechują wysokie umiejętności warsztatowe, związane z planowaniem organizacją trudnych i czasochłonnych badań eksperymentalnych. Doktorantka wykazała się też umiejętnościami analizy pozyskanego materiału badawczego, dyskusji nad danymi, formułowania wniosków i rekomendacji dla praktyki edukacyjnej.

W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie mgr Barbary Somerli do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

